

REVELATIO

THEOLOGIA SOCIALIS

Colecția **Revelatio** este coordonată de
Otniel-Laurean Vereș

William T. Cavanaugh

FIINȚA CONSUMATĂ

Economia și dorința creștină

Traducere din limba engleză
de **Dan Tomuleț**

Ratio et Revelatio

2023

Redactor: Otniel Vereş
Coperta: Paula Cionca
DTP: Paula Cionca

Tipărit la Print Expert, Oradea

Copyright © Ratio et Revelatio, 2023
Copyright © William B. Eerdmans, 2008

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CAVANAUGH, WILLIAM T.

Ființa consumată : economia și dorința creștină / William
T. Cavanaugh ; trad. din lb. engleză de Dan Tomuleț. - Oradea :
Ratio et Revelatio, 2023

ISBN 978-606-9659-67-0

I. Tomuleț, Daniel (trad.)

2

Editura Ratio et Revelatio
Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183
e-mail: office@ratioetrevelatio.com

www.ratioetrevelatio.com

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1	
LIBERTATE ȘI NELIBERTATE	15
I. Cînd este o piață liberă?	16
II. Augustin despre libertate și dorință	21
III. <i>Libido dominandi</i>	30
IV. Cînd este o piață liberă	40
V. Concluzie	49
CAPITOLUL 2	
DETAȘARE ȘI ATAȘARE	51
I. Detașarea	54
<i>Producția</i>	55
<i>Producătorii</i>	58
<i>Produsele</i>	62
II. Formarea morală și lumea materială	67
<i>Transcendența</i>	68
<i>Comunitatea</i>	70
III. A fi consumat	74
CAPITOLUL 3	
GLOBAL ȘI LOCAL	81
I. Triumful universalului	82
II. Particularizarea universalului	87
III. Semnificația teologică a globalismului	93
IV. Universalul concret	98
CAPITOLUL 4	
PENURIE ȘI ABUNDENȚĂ	113
I. Foame și piață	113
II. Foamea și euharistia	119

INTRODUCERE

Unii creștini ar putea fi ispitiți să presupună că economia este o disciplină independentă de teologie. Există totuși mulți creștini care înțeleg faptul că ceea ce facem cu banii și cu lucrurile noastre ar trebui să fie în mod nemijlocit influențat de modul în care ne raportăm la Dumnezeu. Dumnezeu și Mamona sînt oarecum adversari pe același teren de joc. Cu toate acestea, creștinii din această ultimă categorie tind să adopte o poziție reactivă, adică avem tendința să considerăm realitățile economice curente ca pe niște lucruri date, întrebîndu-ne abia ulterior care ar trebui să ne fie poziția, atunci cînd ne confruntăm cu aceste realități date. Sîntem noi pentru sau împotriva pieței libere? Ar trebui sau nu ar trebui să ne considerăm consumatori? Sîntem în favoarea sau împotriva globalizării? Cum ar trebui să trăim într-o lume cu resurse limitate?

În cele patru scurte capitole ale cărții care urmează, ne vom ocupa de următoarele chestiuni fundamentale ale vieții economice: piața liberă, consumismul, globalizarea și penuria. Vom folosi în fiecare capitol resurse creștine, încercînd să schimbăm oarecum termenii dezbaterii. În primul capitol ne vom folosi de Augustin, cu scopul de a argumenta că nu are niciun sens să fii în favoarea sau împotriva „pieței libere”, ca atare. Întrebarea-cheie este, de fapt, următoarea: cînd este o piață cu adevărat liberă? În capitolul al doilea, vom preciza modul în care, prin intermediul euharistiei, Dumnezeu ne formează în vederea unui consum corect. În capitolul al treilea, argumentăm că, în loc să fie, pur și simplu, pentru sau împotriva globalizării, Biserica Catolică ar trebui să învețe și cum să fie globală, și cum să fie locală. În sfîrșit, în capitolul

al patrulea, arătăm că viața în Cristos refuză să accepte penuria ca pe un dat. Luată în ansamblul ei, așadar, această carte caută să schițeze o anumită perspectivă asupra vieții economice cotidiene, folosind resurse creștine. Vom examina aici câteva dintre patologiile dorinței care sînt prezente în „economiiile pieței libere” actuale și vom prezenta o viziune pozitivă asupra modului în care dinamicile dorinței în Cristos pot forma și pot fi formate de către unele practici economice alternative.

Considerăm că această carte reprezintă o contribuție la un fel de micro-economie teologică. În loc să condamnăm sau să binecuvîntăm „piața liberă” ca atare, vrem să ne concentrăm atenția asupra unor încercări creștine concrete de a discerne și de a crea practici, spații și tranzacții economice cu adevărat libere. Creștinii nu se confruntă cu alegerea între acceptarea „pieței libere” așa cum este ea și legarea nădejdilor noastre de ideea că intervenția statului va aduce pieței libertatea. Am putea recunoaște, probabil, în anumite circumstanțe, utilitatea statului în ce privește diminuarea celor mai stridente nedreptăți ale pieței. Ceea ce afirmăm noi însă este faptul că tocmai creștinii sînt cei chemați să creeze alternative practice concrete, care să deschidă un spațiu economic de un gen diferit – spațiul marcat de trupul lui Cristos.

Pentru a putea aborda subiectul economiei dintr-un punct de vedere teologic însă, trebuie să discutăm mai întîi despre scopurile vieții umane și mai ales despre scopul vieții în Dumnezeu. Aceasta înseamnă că nu trebuie să amînăm discuția privitoare la scopurile vieții omenești, în favoarea unei discuții oarecum formale legate de întrebarea dacă piața funcționează mai bine prin intervenția statului sau în absența ei. Întrebarea de

bază a oricărei tranzacții este dacă tranzacția respectivă contribuie sau nu la înflorirea tuturor persoanelor implicate, iar această întrebarea poate fi judecată teologic numai din perspectiva scopului vieții umane, acest scop fiind participarea la viața lui Dumnezeu. La rândul său, lucrul acesta înseamnă că o viziune teologică asupra economiei nu poate evita implicarea la nivel micro, acesta fiind locul în care diversele genuri de tranzacții – cele care sporesc cu adevărat posibilitatea comuniunii între persoane și între persoane și Dumnezeu – urmează să aibă loc. Din această cauză, în fiecare capitol vom folosi exemple concrete de practici economice alternative la care participă creștini – afaceri, cooperative, cooperative de credit, practici de consum – practici care marchează împreună o viziune creștină asupra vieții economice.

Cei care se află în căutarea unei alternative creștine radicale la modul în care lucrurile se desfășoară în prezent s-ar putea întreba, în momentul acesta, dacă proiectul de față este pătruns de un anumit gen de resemnare. Probabil că era marilor revoluții a trecut și că tot ceea ce mai putem spera în prezent, acum la „sfârșitul istoriei”, este să creăm niște „piețe de nișă”, în care făcătorii de bine să-și poată liniști conștiința, operînd cîteva achiziții conștiente social. Nu ne îndoim că multe, dacă nu toate, practicile pe care le menționăm în această carte pot fi adăugate marii narațiuni a capitalismului. Cafeaua „Fair Trade”, de exemplu, poate fi înțeleasă pur și simplu doar ca o dovadă a geniului pieței de a acomoda tot felul de preferințe, inclusiv preferința de a plăti puțin mai mult, pentru a sprijini un agricultor sărac.

Totuși, creștinii vor descrie altfel mișcarea Fair Trade, și anume drept urmărire a unuia dintre scopurile principale ale vieții omenești, adică a comuniunii cu alte

persoane. Aceasta nu este o simplă manifestare a preferinței, ci este urmărirea unui scop valid din punct de vedere obiectiv – adică, dat de Dumnezeu, nu pur și simplu ales. Dacă avem de-a face cu un stat liberal, care se declară agnostic în privința scopurilor ultime ale vieții umane, și dacă nu dorim să acceptăm impunerea violentă a socialismului de stat, atunci creștinii, care sînt chemați să depună mărturie în favoarea unui alt gen de economie, pur și simplu nu au altceva de făcut decît să practice această economie acum, în istorie, începînd cu experiența concretă și locală a bisericii. Nu întîlnim aici niciun fel de resemnare în fața modului în care lucrurile sînt deja. Biserica este chemată să constituie un spațiu economic diferit și să faciliteze prezența în lume a unor astfel de spații. Aceasta nu înseamnă o retragere „sectară” din lume; creștinii se află într-o permanentă colaborare cu necreștinii, pentru a face posibile astfel de spații. Nu există însă, pur și simplu, nicio alternativă la crearea efectivă a unor cooperative, afaceri sau a altor organisme care să se comporte după logica Evangheliei. Singura alternativă la binecuvîntarea sau condamnarea „pieței libere” ca atare este crearea unor piețe cu adevărat libere, niște spații economice în care să aibă loc tranzacții cu adevărat și în întregime libere – judecate în lumina telos-ului real al vieții umane. Scopul este, într-adevăr, revoluția, transformarea întregii vieți economice în ceva vrednic de copiii lui Dumnezeu. Aseasta este însă o revoluție care nu poate fi impusă de sus, prin utilizarea forței. Ea nu se va întîmpla decît prin transformarea concretă a tranzacțiilor care înrobesc în tranzacții libere.

Am construit fiecare capitol al acestei cărți în jurul unui set de alternative binare: libertate negativă și liber-

tate pozitivă, detașare și atașament, global și local, abundență și penurie. Capitolul 1 lansează o provocare la adresa ideologiei pieței libere, interesată să binecuvânteze „piața liberă” și să avertizeze împotriva intervenției statului, la nivelul ei. Examinînd cîteva dintre scrierile lui Milton Friedman, referitoare la libertate, demonstrăm existența unor probleme în această ideologie, deși nu credem că respingerea pieței libere ca atare are vreo noimă. Întrebarea crucială este următoarea: Ce este o piață liberă? Cu alte cuvinte, cum putem să ne dăm seama că o anumită tranzacție este liberă? Respingem ideea conform căreia o tranzacție este liberă doar pentru că nu este supusă intervenției statului sau oricărei alte forme de constrîngere exterioară. Trebuie să dispunem de o definiție a libertății mai amplă și mai pozitivă; iar pentru a face lucrul acesta dintr-un punct de vedere creștin, trebuie să folosim surse teologice. În acest prim capitol, vom folosi cîteva dintre scrierile lui Augustin pe tema voinței libere, pentru a arăta că libertatea reală trebuie să îmbrățișeze scopul (*telos*) pozitiv al vieții în Dumnezeu. Susținem că o perspectivă pur negativă asupra libertății, așa cum o găsim la Friedman, se pretează la constrîngere. În absența oricăror scopuri obiective către care dorința să se îndrepte, tot ceea ce ne rămîne este puterea complet arbitrară a unei voințe împotriva alteia.

În capitolul 2, examinăm dinamicile atașamentului și ale detașării, în cadrul culturii consumeriste. Deși consumismul este adesea asociat cu lăcomia, care constă dintr-un atașament exagerat față de lucrurile materiale, vom arăta că, de fapt, consumismul este caracterizat de o detașare față de producție, producători și produse. Consumismul este un spirit al neliniștii, care nu se mulțumește

niciodată cu un anumit lucru material. În sensul acesta, consumismul prezintă anumite afinități cu ascetismul creștin, care îndeamnă la o anumită detașare de lucrurile materiale. Diferența stă în faptul că, în cazul consumismului, detașarea ne împinge constant de la un produs la altul, în timp ce în cadrul vieții creștine, ascetismul este un mijloc către un atașament mai puternic față de Dumnezeu și față de alți oameni. În cazul euharistiei, sîntem consumatori, dar prin consumarea trupului lui Cristos sîntem transformați în trupul lui Cristos și sîntem atrași în viața divină și la comuniunea cu alți oameni. Consumăm euharistia, dar prin ea sîntem noi înșine consumați de Dumnezeu.

În capitolul 3, vom examina binomul conceptual global-local. Vom descrie globalizarea ca pe un fel de estetică, drept o formă de a privi la lumea care produce și care este produsă de un gen anume de dorință. Globalizarea pretinde că încurajează diversitatea particularului și a localului, atît ca identități, cît și ca produse, însă proliferarea particularului și a localului tinde să fie înghițită de perspectiva universală. Diferențele proliferază, dar în cele din urmă diferențele nu mai contează; pentru dorința globalizată, totul e disponibil, însă nimic nu mai contează. Lucrul acesta se aplică în aceeași măsură și economiei globalizate, și teologiilor globalizate, în care Isus este doar una dintre exemplificările unei realități universale ultime. Cu toate acestea, soluția creștină nu este pur și simplu aceea de a respinge globalul, în favoarea localului. Ne vom folosi aici de analiza teologului Hans Urs von Balthasar referitoare la Isus Cristos, ca „universal concret”, pentru a argumenta că Cristos rezolvă problema relației dintre global și local – sau dintre unu și multiplu – într-o manieră satisfăcătoare. Sîntem apoi